

Інформаційна довідка щодо використання штучного інтелекту в медіа: потенціал і ризики

***Анотація.** Проаналізовано сучасні тенденції інтеграції технологій штучного інтелекту у сфері медіа. Окрему увагу приділено нормативно-правовому регулюванню застосування ШІ у медіа в Європейському Союзі. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства в цій сфері.*

***Ключові слова:** Європейський Союз, медіа, медіаконтент, права людини, правове регулювання, Рада Європи, ризики застосування штучного інтелекту, штучний інтелект.*

Вступ.

Сучасний розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) значною мірою змінює підходи до створення, розповсюдження та аналізу інформації у медіа. Інтеграція ШІ у медіа відкриває широкі можливості для автоматизації процесів, персоналізації контенту та оптимізації діяльності суб'єктів медіавідносин. Проте з одночасним впровадженням новітніх технологій з'являються і серйозні ризики, зокрема: порушення конфіденційності, маніпуляції суспільною думкою, етичні дилеми, потенційне обмеження свободи вираження поглядів і переконань. Виявлені практикою застосування ШІ в медіа ризики і переваги цієї технології обумовлюють необхідність формування національного законодавчого механізму для регулювання суспільних відносин щодо застосування вказаної технології з урахуванням міжнародних стандартів і рекомендацій у цій сфері задля забезпечення балансу між перевагами застосування ШІ та гарантіями фундаментальних прав і свобод людини, проголошених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод¹.

У Рекомендаціях з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа², розроблених Міністерством цифрової трансформації України, визначено систему ШІ як машинну систему, яка на основі отриманих вхідних даних робить висновки щодо генерування результатів (прогнозування, створення контенту, надання рекомендацій або рішень), які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище. На нашу думку, зазначене визначення ШІ відповідає потребам застосування цієї технології у секторі медіа.

Основна частина.

Єдиним законодавчим актом на рівні ЄС, що комплексно унормовує використання технологій ШІ і має екстериторіальну дію, є Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 300/2008, (ЄС) № 167/2013, (ЄС) № 168/2013, (ЄС) 2018/858,

¹ Європейська Конвенція з прав людини : Ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

² Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа. Вебсайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Рекомендації_ШІ_медіа.docx.pdf

(ЄС) 2018/1139 і (ЄС) 2019/2144 і Директиви 2014/90/ЄС, (ЄС) 2016/797 і (ЄС) 2020/1828 (Акт про штучний інтелект)³ (далі – Акт про ШІ).

Акт про ШІ визначає загальні принципи, умови застосування ШІ у різних сферах суспільного життя, передбачає гарантії дотримання прав споживачів контенту, згенерованого повністю або з використанням ШІ, запроваджує механізм відповідальності за правопорушення, вчинені з використанням ШІ, тощо.

Актом про ШІ передбачено диференційоване законодавче регулювання використання ШІ залежно від так званої «зони ризику» (Рис. 1):

Рисунок 1. Зони ризику використання технологій штучного інтелекту.

У розділі II викладено заборонені практики використання систем ШІ на території ЄС залежно від «зони ризику».

У контексті діяльності медіа заборонено розміщення на ринку, введення в експлуатацію або застосування системи ШІ, яка:

- використовує підсвідомі, навмисно маніпулятивні чи оманливі методи впливу на свідомість особи з метою суттєвого спотворення її поведінки чи поведінки групи осіб шляхом значного погіршення здатності приймати обґрунтоване рішення;

- використовує будь-яку вразливість фізичної особи або певної групи осіб через їхній вік, інвалідність або конкретну соціальну чи економічну ситуацію, з метою суттєвого спотворення їх поведінки, що в результаті спричиняє або обґрунтовано може завдати цим особам значної шкоди.

Також заборонено використання систем ШІ:

- для оцінки або класифікації фізичних осіб або груп осіб протягом певного періоду часу на основі їх соціальної поведінки або відомих, припущених або передбачених особистих чи особистісних характеристик, що може призвести до шкідливого або несприятливого ставлення до певних фізичних осіб або груп осіб

³ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

у соціальних контекстах, які не пов'язані з контекстами, у яких дані були спочатку створені або зібрані; шкідливого чи несприятливого поводження з окремими фізичними особами чи групами осіб тощо.

– які створюють або розширюють бази даних розпізнавання облич за допомогою нецільового збирання зображень облич з Інтернету чи записів камер відеоспостереження;

– для визначення емоцій фізичної особи на робочому місці та в навчальних закладах, за винятком випадків, коли використання такої системи обґрунтовано медичними міркуваннями або цілями безпеки.

Варто зазначити, що Акт про ШІ ґрунтується на низці документів рекомендаційного характеру, прийнятих керівними інституціями ЄС (Рис. 2):

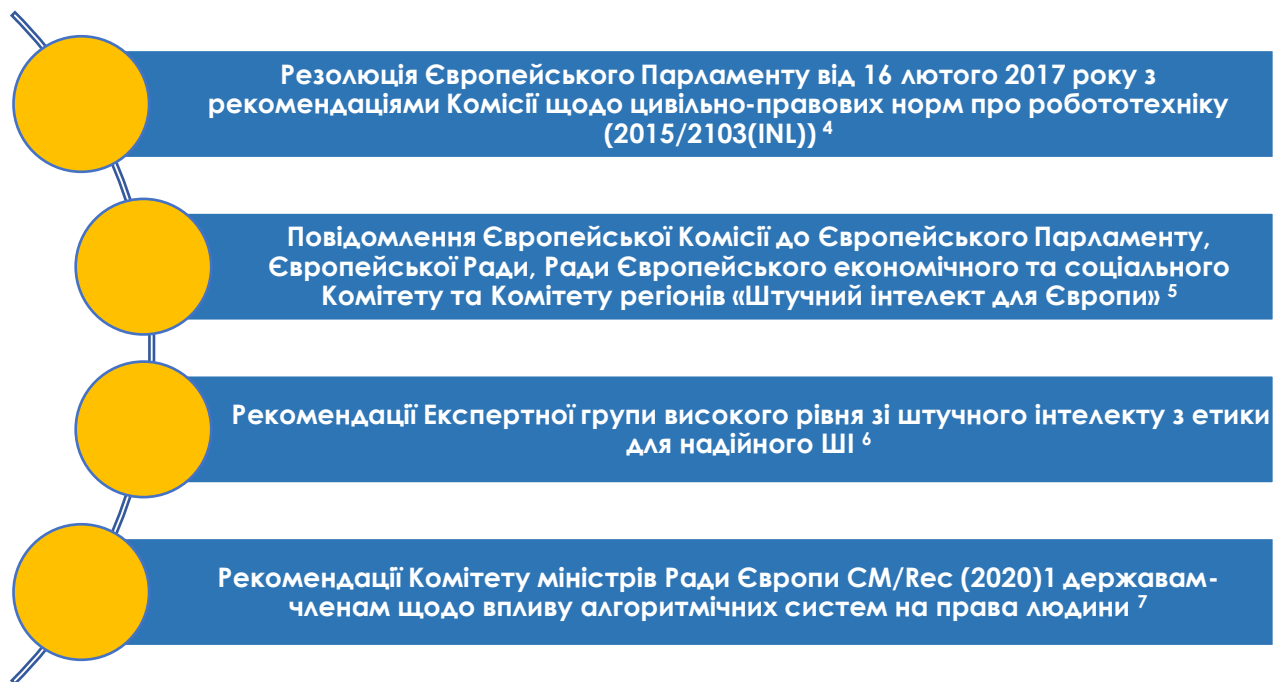

Рисунок 2. Рекомендаційні акти інституцій ЄС ^{4, 5, 6, 7}

Рамковою Конвенцією Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права, відкритою до підписання з 2024 року, пропонується закріпити легальне визначення ШІ, визначити основні принципи і обмеження у застосуванні цієї технології в публічному секторі, запровадити міжнародно-правові рамки відповідальності за протиправне використання цієї

⁴ European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html

⁵ European Commission. (2018). Communication Artificial Intelligence for Europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>

⁶ AI HLEG. (2019). Ethics guidelines for a trustworthy AI. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

⁷ Recommendation CM/Rec(2020)1 of the Committee of Ministers to member States on the human rights impacts of algorithmic systems. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-cm-rec-2020-1-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-the-human-rights-impacts-of-algorithmic-systems

технології⁸. Відповідно до Конвенції рішення, прийняті за допомогою ІІІ, мають бути зрозумілими як для фахівців, так і для широкої громадськості. Для медіа це означає, що алгоритми, які визначають, який контент буде опубліковано чи рекомендовано, мають бути відкритими для аудиту. Це сприятиме уникненню маніпуляцій і зловживань у ситуаціях, коли алгоритмічні моделі можуть приховувати упередження чи сприяти цензурі.

У контексті медіавідносин запроваджене Конвенцією регулювання передбачає встановлення чітких механізмів відповідальності як для державних органів, так і для приватних операторів медіа, що використовують ІІІ. У випадку, якщо система призводить до порушення прав людини (наприклад, неправомірного блокування контенту чи дискримінаційних рішень), повинні бути передбачені юридичні засоби для відновлення порушених прав.

Одним із ключових принципів Конвенції є забезпечення свободи вираження поглядів. У медійному просторі застосування ІІІ не повинно обмежувати доступ до різноманітних думок, а також використовуватися для створення «інформаційних бульбашок», що може призводити, наприклад, до політичної маніпуляції.

Ще один документ Ради Європи – Керівні принципи щодо відповідального використання ІІІ в журналістиці⁹, прийняті 30 листопада 2023 року Керівним комітетом з питань медіа та інформаційного суспільства (CDMSI).

Документом, зокрема, визначено, що система штучного інтелекту в журналістиці – це система, що безпосередньо використовується в бізнесі або практиці регулярного виробництва інформації про сучасний стан справ, що становлять суспільний інтерес, і покладена в основу журналістських матеріалів. Журналістські системи штучного інтелекту – це не єдина технологія, а низка різних, часто взаємопов'язаних інструментів для автоматизації конкретних завдань. Рішення про застосування ІІІ має бути не просто технологічним чи комерційним, а повинно відповідати місії медіа. Це рішення є редакційним, оскільки воно має вирішальне значення для реалізації редакційної місії та професійних цінностей медіа. Крім цього, в медіа має бути фахівець, який відповідає за впровадження та результати використання журналістського ІІІ.

Оскільки України є державою-членом Ради Європи, то правову основу для застосування ІІІ в діяльності медіа складають акти цієї організації. З огляду на зазначене, на нашу думку, є необхідність удосконалення національного законодавства, зокрема шляхом внесення змін до Закону України «Про медіа» щодо застосування ІІІ, зокрема щодо: визначення спеціальних підстав, умов і процедур застосування ІІІ у медіасфері; встановлення додаткових гарантій дотримання прав споживачів медіасервісу; встановлення конкретних санкцій за правопорушення, вчинені з використанням ІІІ у сфері медіа.

⁸ Рамкова Конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права. Відкрита для підписання 26.03.2024 року. Вебсайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/rye_ramkova_konvenciya_zi_shtuchnogo_intelektu_prav_lyudyny_demokratiyi_ta_verh_prava.pdf

⁹ GUIDELINES ON THE RESPONSIBLE IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SYSTEMS IN JOURNALISM. URL: <https://rm.coe.int/cdmsi-2023-014-guidelines-on-the-responsible-implementation-of-artific/1680adb4c6>

У контексті застосування ІІІ в медіа необхідно зазначити, що охорона авторських прав на медіаконтент, створений із використанням ІІІ, здійснюється відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права»¹⁰. Згідно із цим Законом автором визнається лише фізична особа, творчою працею якої створений оригінальний об'єкт авторського права. При цьому відповідно до частин першої та третьої статті 7 охороні підлягає лише форма вираження об'єкта авторських прав, а технології, методики й засоби створення таких творів під правову охорону не підпадають. Також згідно з частиною першою статті 33: «Неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та створений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою». Таким чином, чітко розмежовуються підходи до охорони об'єктів авторських прав, створених як безпосередньо комп'ютерною програмою без творчого внеску фізичної особи, так і із залученням комп'ютерних програм для виконання окремих завдань, які не мають вирішального значення для оригінальності об'єкта авторських прав.

Виходячи з такого законодавчого підходу, твори, згенеровані ІІІ, підпадають під охорону права особливого роду (*sui generis*).

Суб'єктами права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, можуть бути особи, яким належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму – автори такої комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму, або правомірні користувачі комп'ютерної програми. Такий підхід має особливо важливе значення для медіа, які використовують ІІІ для створення медіаконтенту: публікацій, авторських колонок, відеоконтенту тощо. Сутність такого значення виявляється не лише у прямих обов'язках медіа здійснювати маркування контенту, створеного з використанням ІІІ, але й інформувати споживачів цього контенту про наслідки його впливу на їхню поведінку, свідомість, настрої і вподобання¹¹.

ІІІ в медіа використовується для прискорення повторюваних завдань, оптимізації субтитрів, фільтрації та розповсюдження новин, протидії дезінформації, аналізу і редагування текстів, перевірки інформаційних джерел і фактів із метою ідентифікації «фейкових новин», обробки великих масивів даних тощо.

Одним із прикладів є оновлення пошукового алгоритму Google у 2017 році, яке було розроблено, щоб зупинити поширення фейкових новин і ненависті.

¹⁰ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 №2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

¹¹ Олег Заярний, Світлана Іларіонова. Застосування технологій штучного інтелекту для навчання майбутніх правників на прикладі СНАТGPT: педагогічний, правовий і технологічний аспекти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2025. Том 105. № 1. DOI: 10.33407/itlt.v105i1.5835

За даними опитування Інституту масової інформації (ІМІ), лише 22 % представників українських медіа повідомили, що їхня редакція на постійній основі використовує хоча б один інструмент ШІ, 30 % опитаних зазначили, що в їхній редакції зрідка залучають ШІ, водночас 20 % журналістів повідомили, що не використовують інструменти ШІ у своїй роботі. Крім того, 16 % опитаних зазначили, що раніше користувалися інструментами ШІ, але наразі припинили¹².

Незважаючи на низку переваг застосування ШІ в медіа, існують певні ризики.

Рекомендації з відповідального використання ШІ в медіа виокремлюють такі фактори ризиків, які необхідно враховувати при прийнятті рішення про застосування ШІ в медіапрактиці (Рис. 3):

Етичні питання

- можливість поширення упередженого або неправдивого контенту

Прозорість

- необхідність чіткого розмежування авторського та згенерованого ШІ контенту

Конфіденційність

- захист персональних даних та недопущення їх витоку через системи ШІ

Відповідальність

- визначення відповідальних осіб за наслідки використання ШІ у журналістиці

Рисунок 3. Фактори ризиків¹³.

Фактори ризиків, які супроводжують інтеграцію ШІ в діяльність медіа, у зарубіжній літературі також визначаються такими, які можуть негативно позначитися на реалізації свободи слова, правах споживачів медіаконтенту, інформаційній безпеці суспільства, зокрема:

– відсутність прозорості (робота алгоритмів ШІ часто є «чорною скринькою», що ускладнює розуміння процесу прийняття рішень і може знизити довіру аудиторії до медіа, якщо не забезпечити належну прозорість);

¹² Медіа та штучний інтелект: Як українські медіа використовують штучний інтелект. Яна Мажкова. 01 липня 2024 року. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/ukrayinski-media-ta-shtuchnyi-intelekt-yak-redaktsiyi-zaluchayut-shi-dlya-stvorenniya-kontentu-i62217>

¹³ Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа. Вебсайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Рекомендації_ШІ_медіа.docx.pdf.

- поширення дезінформації та deepfake (інструменти ШІ здатні створювати реалістичні фальшиві зображення та відео (deepfakes), що може бути використано для поширення неправдивої інформації та маніпуляцій громадською думкою);

- порушення приватності (збір та аналіз великих обсягів даних для роботи ШІ може порушувати права на приватність користувачів, якщо не дотримуватися відповідних стандартів захисту даних);

- скорочення робочих місць (особливо серед журналістів і редакторів);

- неякісний контент (надмірне використання ШІ може призвести до зниження якості та оригінальності, що негативно вплине на права споживачів)¹⁴.

Таким чином, на сьогодні ШІ виступає інноваційним інструментом у діяльності медіа та журналістів. Разом із перевагами, які створює ця технологія в медіасфері, її використання несе в собі значні ризики для прав і свобод людини, інформаційної безпеки суспільства і держави. Подолання таких ризиків покладає на сучасні держави позитивні зобов'язання щодо формування ґрунтового механізму правового регулювання застосування ШІ в медіа, створення умов для впровадження кращих етичних стандартів поведінки з указаною технологією в роботі журналістів і медіа.

Висновки.

Використання ШІ у медіа відкриває широкі можливості для розвитку індустрії, зокрема щодо автоматизації процесів, персоналізації контенту, ефективного управління великими масивами даних та боротьби з дезінформацією. Поряд із цим зростає необхідність забезпечення прозорості алгоритмів ШІ та їх етичного використання.

Правове регулювання використання ШІ в означеній сфері в ЄС забезпечується Регламентом (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 300/2008, (ЄС) № 167/2013, (ЄС) № 168/2013, (ЄС) 2018/858, (ЄС) 2018/1139 і (ЄС) 2019/2144 і Директиви 2014/90/ЄС, (ЄС) 2016/797 і (ЄС) 2020/1828 (Акт про штучний інтелект).

Аналіз національного законодавства свідчить про необхідність спеціального врегулювання використання ШІ в діяльності медіа. У зв'язку з цим, на нашу думку, є доцільним внесення змін до Закону України «Про медіа», спрямованих на визначення спеціальних підстав, умов і процедур застосування ШІ в цій сфері, визначення додаткових гарантій дотримання прав споживачів медіапослуг, встановлення відповідних санкцій за правопорушення, вчинені з використанням ШІ.

Однією зі складових подолання ризиків застосування ШІ у медіа є розробка етичних стандартів використання цієї технології. Одним із способів уніфікації таких стандартів може бути запровадження етичного кодексу

¹⁴ Basma Samy Abu Naser and Samy S. Abu-Naser (2024). Artificial Intelligence in Digital Media: Opportunities, Challenges, and Future Directions. *International Journal of Academic and Applied Research (IJAAR)*. URL: <https://philarchive.org/archive/ABUAI>

поведінки з ШІ у діяльності медіа та журналістів. За своїм змістом етичні стандарти мали б визначати: принципи відповідального використання цієї технології в діяльності журналістів; правила маркування медіаконтенту, згенерованого ШІ; вимоги до розробників і постачальників рішень на основі ШІ; правила відмови споживачів від опрацювання контенту, створеного ШІ; заходи попередження неконтрольованого використання ШІ тощо.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*